

NAUJAS „DIDŽIOJO LIETUVOS PARLAMENTARŲ BIOGRAFINIO ŽODYNO“ TOMAS

DR. VITALIJA STRAVINSKIENĖ

el. paštas vitalija.stravinskiene@istorija.lt

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo (1990–1992) narių biografinis žodynas. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2018, 655 p.

2018 m. pasirodė ketvirtasis „Didžiojo Lietuvos parlamentarų biografinio žodyno“ tomas, skirtas labai įdomiam, bet kartu geopolitiškai itin sudėtingam laikotarpiui – 1990–1992 metams. Būtent tuo metu vyko Lietuvos valstybingumo atkūrimas ir įtvirtinimas, pareikalavęs visuomenės išrinktų deputatų suvienytų pastangų ir intensyvaus darbo. Šis Lietuvos istorijos etapas tiesiogiai susijęs su lietuvių tautos atgimimo sąjūdžiu, jos pastangomis įveikti sovietinės okupacijos padarinius, įsijungti į Vakarų politinę erdvę ir kt.

Darbas pradedamas „Pratarme“ (p. 7–13), kurioje aptariamas anksčiau išleistų tomų rengimo kelias, iki jiems patenkant į skaitytojų rankas, paaiškinami žodyno sudarymo principai, kilusios problemos ir kt. Paminėtina, kad pirmoji XX amžiaus istorijai skirta daugiatomio leidinio knyga pasirodė dar 2006 m., kai Lietuvos edukologijos universiteto Lietuvos istorijos katedra pradėjo vykdyti atitinkamą mokslinių tyrimų projektą (vadovas prof. dr. Aivas Ragauskas). Taigi daugiau kaip per dešimtmetį pavyko parengti ir išleisti solidų kelių dalių leidinį.

Ketvirtojo tomo sudarytojai (dr. A. Ragauskas, dr. Mindaugas Tamošaitis ir dr. Danutė Blažytė-Baužienė) pabrėžė, kad darbo tiks-

las – patikslinti ir pateikti kuo išsamesnių žinių apie Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo narius (p. 10). Šį tikslą realizavo septyni autoriai (prie jau minėtų sudarytojų prisijungė dr. Algis Bitautas, dr. Saulius Grybkauskas, Vygintas Stancelis, dr. Artūras Svarauskas) pagal bendrą visiems deputatams taikytą klausimyną. Jį sudarė šešios dalys, atspindinčios nario asmeninį, profesinį, visuomeninį ir kt. gyvenimą, taip pat ir poparlamentiniu laikotarpiu.

Biografinį žodyną galima suskirstyti į dvi dideles dalis: 1) dr. D. Blažytės-Baužienės parengta Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo veiklos analizė (p. 14–76) ir 2) tuometinės Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo narių biogramos (p. 91–580). Informatyvumo suteikia iliustracijos (fotonuotraukos ir dokumentų faksimilės, p. 77–90) ir priedai, kurie atskleidžia Seimo narių įgaliojimų trukmę, priklausymą Seimo frakcijoms ir komisijoms, taip pat amžiaus, teritorinės kilmės, socialinės bei etninės struktūros ir kitas ypatybes (p. 583–612). Skaitytojams parankios ir naudingos asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės. Pažymėtina, kad knygos struktūra yra analogiška ankstesnių tomų struktūrai¹.

Dr. D. Blažytės-Baužienės parengta Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo išsami veiklos apžvalga padeda geriau suvokti aptariamą laikotarpį ir jo išskirtinumus. Priminsime, kad autorė nėra nagrinėjamos problematikos „naujokė“, ji turi nemažą įdirbį šioje srityje². Dr. D. Blažytės-Baužienės fokusuotas žvilgsnis į lietuvių atgimimą įgalinusias aplinkybes (1985 m. SSSR lyderio Michailo Gorbačiovo pradėtas pertvarkos kursas šalyje), atrodytų, logiškas ir pagrįstas³. Bū-

¹ *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas*. Vilnius, 2006; *Lietuvos Respublikos Seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas*. Vilnius, 2007.

² Blažytė-Baužienė, D.; Tamošaitis, M.; Truska, L. *Lietuvos Seimo istorija. XX a.–XXI a. pradžia*. Vilnius, 2009; Blažytė-Baužienė, D. Lietuvos parlamentariai 1990–2004 metais. *Parlamento studijos*. Nr. 2, 2004, p. 105–130; *Lietuvos suvereniteto atkūrimas 1988–1991 metais*. Vilnius, 2000.

³ Pabrėžtina, kad to paties istorinio laikotarpio tyrėjai dr. Česlovas Laurinavičius ir

tent tuo metu susidarė sąlygos, atvedusios lietuvius į 1990 m. rinkimus, kurie buvo vainikuoti Lietuvos Respublikos valstybingumo atkūrimu. Autorė nuosekliai veda skaitytojus nuo politinės situacijos rinkimų išvakarėse iki jų laimėtojų aptarimo, svarbiausių parlamento teisės aktų reikšmės įvertinimo. Ji daug dėmesio skiria parlamento struktūros raidai, parlamentarų diferenciacijai, jo įtakai šalies užsienio ir vidaus politikos įgyvendinimui. Kitaip tariant, Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo veikla išryškinta pagal schemą: rinkimų priešistorė, LSSR Aukščiausios Tarybos rinkimai, jos narių sudėtis įvairiais aspektais, veikla. Būtent toks struktūravimas gerai išryškino Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo darbų kryptingumą ir dinamiką. Reikia pažymėti, kad tuometinis Seimas buvo gana darbingas. Per 2,5 metų veiklos laikotarpį Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas priėmė apie 3 tūkst. įstatymų, nutarimų, kreipimūsi (p. 76). Būtent šis Seimas padėjo ir įtvirtino valstybingumo pagrindus, t. y. buvo priimtas Kovo 11-osios aktas, parengta Lietuvos Respublikos Konstitucija ir kt. teisės aktai. Šiuo požiūriu minėta institucija gali būti pagrįstai lyginama su Lietuvos Steigiamuoju Seimu (1920–1922 m.).

Pagrindinė (antroji) žodyno dalis skirta 142 parlamento narių biografijoms aptarti. Laikantis ankstesnių tomų rengimo principų, buvo išlaikyta alfabetinė biografijų dėstymo struktūra. Vertinant iš skaitančiųjų pozicijos, tai gana patogiu, nes labai palengvina reikiamo asmens paiešką. Tarp išrinktų deputatų buvo iškilų menininkų, mokslininkų, kitų profesijų atstovų. Vartydami biografinę knygos dalį skaitytojai neabejotinai pastebės, kad tarp tautos atstovų dominavo vyrai, moterų tebuvo išrinkta 14 (10 proc. visų išrinktųjų). Dauguma išrinktų parlamentarų buvo susiję su Sąjūdžiu, kuris per rinkimus rėmė jų kandidatūras (apie 100 asmenų).

dr. Vladas Sirutavičius išskyrė platesnį spektrą veiksmų, kurie atvedė prie sovietų sistemos griūties 1991 m., kaip antai tarptautinis, ekonominis, nacionalinis, sovietinės nomenklatūros. *Lietuvos istorija: Sąjūdis: nuo „Persitvarkymo“ iki kovo 11-osios*. T. 12, d. 1. Vilnius, 2008, p. 19–28.

Suprantama, kad aptariamų parlamentarų veikla nebuvo vieno-
 dai intensyvi. Buvo labai veiklių deputatų, žinoma, netrūko ir „mažai
 pastebimų“. Todėl suprantamas sudarytų biografijų nevienodumas
 (pvz., plg. Kazimiros Danutės Prunskienės ir Sergejaus Pirožkovo
 biogramas, p. 406–412, 394–395). Neabejotina, kad politiškai ir visuo-
 meniškai aktyvaus žmogaus biogramą parengti yra lengviau. Deputa-
 tų veiklos aprašymų pabaigoje esantis šaltinių ir literatūros sąrašas tai
 tik patvirtina. Kai kurių parlamentarų biogramų rengimo literatūros
 ir šaltinių skaičius iš tiesų įspūdingas. Čia paminėtinos dr. D. Blažy-
 tės-Baužienės parengtos biografijos.

Pozityviai vertintinos ir autorių pastangos parengti kuo išsamesnes
 biogramas, įtraukiant pastarųjų metų parlamentarų gyvenimo epizo-
 dus. Juk ne visi Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo nariai
 išliko visuomeniškai aktyvūs ir poparlamentinės veiklos laikotarpiu.
 Tačiau, recenzentės nuomone, kai kurių deputatų biografijas buvo ga-
 lima išplėsti, paieškos lauką sukoncentravus į pirminius šaltinius ir
 publikuotus dokumentų rinkinius⁴. Pirmiausia tai taikoma ne lietu-
 vių tautybės asmenims. Skaitant kai kurias parlamentarų biografijas
 susidaro įspūdis, kad autoriams tiesiog pritrūko informacijos. Štai so-
 vietinės sistemos gynėjo, aktyvaus „platformininko“ Vladislavo Švedo
 (Vladislav Šved) biografijoje (p. 513–517) jos autoriai dėmesį sutelkė į
 vieno posėdžio, kur buvo sprendžiamas deputato likimas, citavimą. Į
 šio deputato veiklos aptarimą buvo galima įtraukti archyvuiniuose šalti-
 niuose esančią informaciją (Lietuvos ypatingajame archyve vadinamųjų
 „platformininkų“ ar kt. fondų medžiagą, tarp kurios atsirastų vertingų
 dokumentų). Visuomenė nusipelnė daugiau žinoti apie antivalstybiškai
 nusiteikusius ir prieš jos interesus veikusius deputatus.

⁴ Lietuvos ypatingojo archyvo LKP dokumentų saugykloje galima rasti informacijos
 apie LKP priklausiusių asmenų gyvenimo epizodus sovietmečiu, jų pasirinkimo kol-
 izijas 1989–1990 m. (pvz., f. 1771, 17626 ir kt.), LR Seimo archyve ar dokumentų
 rinkiniuose (pvz., Dokumenty Związku Polaków na Litwie 1988–1998, Wilno,
 2003) – apie parlamentinę veiklą 1990–1993 m. ir pan.

Kita vertus, praėjus beveik trims dešimtmečiams nuo aptariamų įvykių, aprimus aistroms, pasirodžius naujiems mokslo darbams⁵ buvo galima pasvarstyti, kokia buvo Lietuvos nepriklausomybės Akto nepalaikiusių parlamentarų tuometinė motyvacija ir jos argumentacija, ar ji buvo statiška, ar dinamiška. Be to, abejonių ir tam tikrų neaiškumų kelia kai kurie pateikti faktai. Pavyzdžiui, M. Tamošaičio parengtoje Leono Jankelevičiaus (Leon Jankielewicz) biografijoje (p. 221–222) nurodoma, kad diplomuotas veterinarijos gydytojas XX a. aštunto dešimtmečio pradžioje dirbo Jašiūnų ligoninės vyriausiuoju veterinarijos gydytoju (p. 221). Toks faktas, matyt, reikalautų patikslinimo: ar tai buvo Jašiūnų veterinarijos ligoninė, ar žmones gydanti ligoninė buvo įdarbinusi veterinarijos daktarą. Taip pat pasitaiko kai kurių netikslumų. Antai dr. D. Blažytės-Baužienės parengtoje Medardo Čoboto (Medard Czobot) biogramoje (p. 164–167) reikėtų patikslinti, kad pirmaisiais pokario metais jis lankė ne Vilniaus 5-ąją gimnaziją Antakalnyje, bet Vilniaus 3-iąją berniukų gimnaziją, kuri 1946 m. susijungė su 5-ąja mergaičių gimnazija. Tai iš jos buvo „pavaldėtas“ mokyklos pavadinimas. Mokykla į Antakalnį persikėlė 1948 metais⁶. Kaip tam tikrą „pražiūrėjimą“ galima vertinti ir skirtingą santrumpų TSRS ir SSRS vartoseną (p. 181) ar pasikartojančią informaciją (p. 486, 488).

Reziumuodami darome išvadą, kad „Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo (1990–1992) biografinio žodyno“ sudarytojai ir autoriai atliko prasmingą darbą ir skaitytojams įteikė vertingą leidinį. Ši daugiatomio žodyno knyga – reikšmingas šaltinis tiriant XX a. antros pusės Lietuvos socialinę ir politinę istoriją.

⁵ Sirutavičius, V. *Lietuviai ir Lietuvos lenkai, Lietuva ir Lenkija 1988–1994 metais*. Vilnius, 2017; Jundo-Kaliszewska, B. Etnolingwistyczna istota nacjonalizmu litewskiego i antypolonizm Litwinów na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. *Acta Universitates Lodzensis. Folia Historica*. T. 91, 2013, s. 219–240; Jundo-Kaliszewska, B. Próba utworzenia „Kraju Wileńskiego“. *Vade Nobiscum. Materiały Kola Studenckiego Naukowego Historyków Uniwersytetu Łódzkiego*. T. 7, 2011, s. 149–157.

⁶ *Zawsze wierni „Piątce“*. *Kronika 70-lecia Wileńskiej Szkoły Średniej im. Joachima Lelewela*. Wilno, 2014, s. 36.